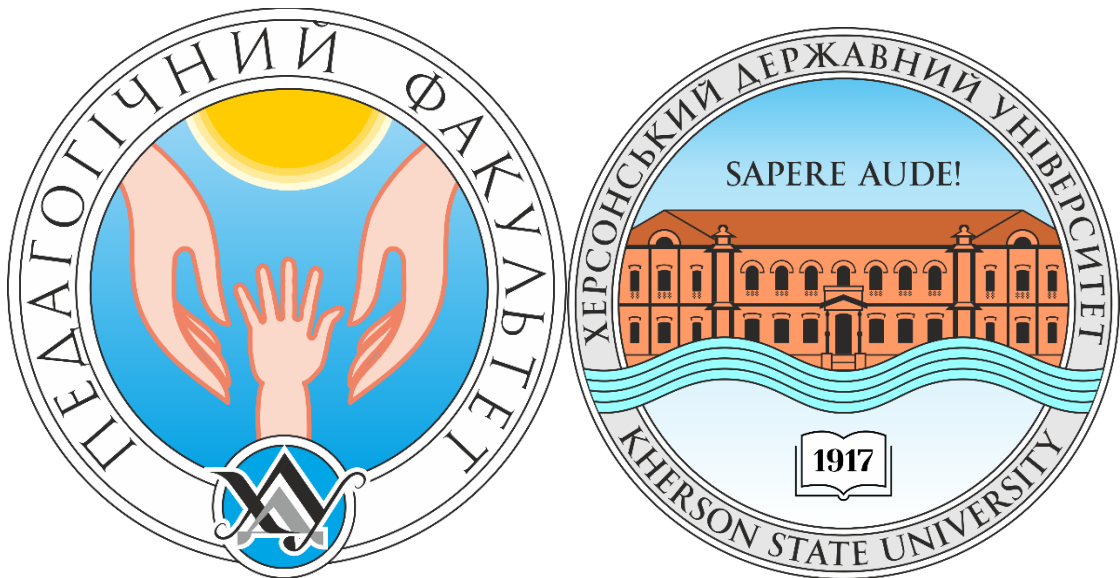

**Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки, психології й освітнього менеджменту
імені професора Є. Петухова**

ОСОБИСТІСТЬ І СОЦІУМ

(до 100-річчя з дня народження професора Євгена ПЕТУХОВА)

Матеріали Всеукраїнських педагогічних читань
(23-24 жовтня 2025 року)

Івано-Франківськ, 2025

- необхідно забезпечити доступ до ресурсів для проведення наукових досліджень, академічної мобільності та культурних заходів; це можуть бути наукова література, фінансові ресурси, лабораторії, інструменти та технології, що допоможуть учасникам ефективно виконувати свої завдання;

- у взаємодії з академічною мобільністю та проведенням культурних заходів потрібно враховувати культурну чутливість, тобто розуміти різницю у культурних поглядах, традиціях та нормах, приймати різноманітність, стимулювати культурний обмін та сприяти взаєморозумінню;

- потрібно забезпечити систему оцінки результатів ініціатив, досліджень та культурних заходів, встановити чіткі критерії оцінки та звітності, щоб визначити досягнення та виявити можливі шляхи вдосконалення.

Важливо враховувати потреби учасників освітнього та наукового процесу, стимулювати співпрацю та створювати сприятливу атмосферу для обміну знаннями та ідеями.

Отже, комунікативна культура учасників освітнього процесу проявляється у спілкуванні. Рівень комунікативної культури дає можливість адаптуватися на роботі, у суспільстві, а також здатність зменшити вплив негативних чинників на емоційний стан і самосвідомість.

Література:

1. Корніяка О. *Психологія комунікативної культури: монографія*. К.: Міленіум, 2021. 336 с.
2. Стахів М. *Український комунікативний етикет*. К.: Знання. 2021. 245 с.

УДК 37.016:82-1/-9:008

РОЛЬ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ ЦІННОСТЕЙ ТА СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

Розман Ірина Іллівна,

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання,
Мукачівський державний університет,
м. Мукачеве

Світогляд особистості формується через призму гуманістичних цінностей та літературну освіту, передаючи соціальний досвід, моральні норми та духовні орієнтири прийдешньому поколінню.

Література допомагає зрозуміти та усвідомити світ, формує національну ідентичність шляхом ознайомлення з історією та традиціями нації, а також розвиває критичне мислення, що дозволяє аналізувати й оцінювати життєві явища і, при необхідності, або змінювати її, або вдосконалювати.

Культура акумулює досвід людства, передає моральні орієнтири, духовні надбання, ідеали, норми поведінки. Людина формується як особистість лише тоді, коли стає частиною культурного простору, засвоює мову, традиції, символи, звичаї, що визначають її належність до певної нації й людства загалом.

Саме культура виступає тим середовищем, у якому народжується і зміцнюється система життєвих цінностей, а також формується світогляд – цілісне бачення світу, власного місця в ньому та сенсу людського буття.

Особливо важливу роль у цьому процесі відіграє літературна освіта, адже література – це духовна пам'ять людства, у якій збережено культурний досвід, моральні орієнтири й естетичні цінності, самовиховання та розвиток особистості.

Потреба в самовихованні детермінована зовнішніми обставинами і вихованням, але основною його рушійною силою є духовноенергетична потреба у самоідентифікації і самовдосконаленні. «Вона виникає як природна необхідність особистості, що розвивається, і служить стимулом подальшого саморозвитку для того, щоб успішно займатися самовихованням... необхідно вміти аналізувати власні якості та певним чином їх оцінювати з урахуванням вимог, що пред'являються до людини суспільством, і показників власної діяльності» [3, с.17].

Художні твори виступають своєрідними «дзеркалами епохи», відображаючи світогляд свого часу та водночас формуючи нові уявлення про добро, справедливість, свободу, любов, людську гідність. Через систему літературної освіти здобувачі залучаються до культури не лише як споживачі, але й як її активні творці.

Літературна освіта сприяє розвитку духовного світу школярів, формує морально-етичні цінності та гуманістичні ідеали. У процесі вивчення художніх текстів учні засвоюють не лише зміст твору, а й культурний контекст: історичну епоху, національні традиції, ментальні особливості народу.

Знайомлячись із творами світової класики: Гомера, Данте, Шекспіра, Гете, Франка, здобувачі вчаться розуміти духовні орієнтири різних культур і народів, що сприяє вихованню толерантності, емпатії, поваги до іншого.

Як зазначено у дослідженнях, «література є чинником формування духовної культури школяра, вона розвиває його здатність мислити, співпереживати, діяти морально» [2].

Виховання засобами художнього слова було й залишається завданням української літератури, виховна роль її закладена в самій природі художнього слова, що відзначається великою силою емоційного впливу на читача, що є передумовою переходу знань в особистісні переконання. За сучасних умов девальвації моральних цінностей література створює умови для розвитку та диференціації етичних інтересів особистості, системи уподобань [3, с.125].

Саме культура передає соціальний досвід і духовні надбання. У цьому контексті надзвичайно важливу роль відіграє літературна освіта, адже література є не лише відображенням культури, а й активним чинником її формування. Через художнє слово людина долучається до світу духовних цінностей, навчається мислити, співпереживати, оцінювати, творити.

У реформованому освітньому просторі України значна увага приділяється оновленню змісту літературної освіти відповідно до засад «Нової української школи». Інтеграція української та зарубіжної літератури допомагає учням побачити універсальні моральні проблеми, простежити розвиток культурних

ідей у світовому контексті, сформувати толерантне, відкрите до різноманіття світосприйняття [4].

Сучасні дослідження підкреслюють, що формування читацької культури є важливою умовою становлення ціннісного світогляду учня. Зокрема, у роботі «Pedagogical Conditions for the Formation of Reading Culture of Education Seekers in Ukrainian and Global Practice» відзначено, що розвиток культури читання сприяє усвідомленому засвоєнню етичних і естетичних ідей, а сучасні методи навчання літератури мають орієнтуватися на діалог, дискусію, інтерактивні технології та зв'язок із життєвим досвідом учня [1].

Важливою тенденцією літературної освіти ХХІ століття є акцент на мультикультурності. Як доводять Тетяна Качак і Тетяна Блинюк, сучасна українська література для дітей і молоді сприяє розвитку міжкультурного розуміння, виховує емпатію, толерантність і повагу до інших культур. Такі твори стають джерелом формування гуманістичних цінностей, особливо важливих у сучасному світі, де взаємоповага і культурна відкритість є умовою гармонійного співіснування [4].

Особливе місце у формуванні ціннісних орієнтацій займає виховання патріотизму та громадянської свідомості через літературу.

Як зазначається у статті «Education of patriotism and civic awareness in future specialists through the prism of Ukrainian and foreign literature», художні твори, що розкривають боротьбу за свободу, людську гідність, духовну стійкість, формують у молоді розуміння моральної відповідальності за власну країну, суспільство й майбутнє [1].

Варто також підкреслити значення ціннісних вимірів культури освіти. На думку Ірини Маслікової, формування культури якості освіти неможливе без розвитку внутрішніх духовних цінностей – доброчесності, відповідальності, гуманізму, саморефлексії. Ці риси найефективніше виховуються саме засобами гуманітарних дисциплін, передусім літератури, яка спонукає до морального самопізнання та творчого мислення [5].

Отже, роль культури у формуванні цінностей та світогляду особистості найповніше розкривається саме через систему літературної освіти. Література виступає засобом духовного становлення, формує етичні норми, розвиває емпатію, сприяє культурному самовизначенню й відповідальному ставленню до світу.

Сучасна літературна освіта має поєднувати традиційні культурні цінності з інноваційними педагогічними підходами, що сприятимуть гармонійному розвитку особистості, її готовності до життя у складному, багатокультурному світі.

Література:

1. Mariya Bagriy. Education of patriotism and civic awareness in future specialists through the prism of Ukrainian and foreign literature. 2024. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/article/view/8838?utm>
2. Богданова Н. Основні фактори формування культури життєтворчості особистості. 2011. URL: social-science.uu.edu.ua
3. Гріщенко С.В. Самовиховання особистості: монографія. Чернігів: ЧНПУ. 2009. 252 с.
4. Качак Т., Блинюк Т. Сучасна українська література для дітей та юнацтва в контексті

- мультикультуралізму як освітньої практики. 2024. URL: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/jpnu/article/view/3533?utm_source
5. Маслікова Ірина. 2023. URL: https://ucs.knu.ua/article/view/1714?utm_source
6. Ніколенко О. Сучасні тенденції у викладанні зарубіжної літератури та інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 2025. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/sch/article/view/8955/8965>

УДК: 37.014.53-053.2(=214.58)(477.87)»1991/2020»(045)

ОСВІТНЯ СИТУАЦІЯ РОМСЬКИХ ДІТЕЙ ЗАКАРПАТТЯ У ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (1991–2020): ХАРАКТЕРИСТИКИ, ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ІНТЕГРАЦІЇ

Савватєєв Євген Юрійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Херсонський державний університет,
м. Івано-Франківськ

Анотація. У тезах представлено аналітичний огляд освітньої ситуації ромських дітей Закарпаття в період незалежності України (1991–2020). Розкрито основні соціокультурні, економічні й педагогічні чинники, що визначають доступ ромської спільноти до освіти. На основі дисертаційних і емпіричних досліджень окреслено ключові тенденції, виклики та напрями інтеграції ромів у систему загальної середньої освіти.

Ключові слова: роми, Закарпаття, освіта, інтеграція, освітня політика, інклюзивність

Постановка проблеми. Освітня ситуація ромських дітей на Закарпатті є однією з найскладніших проблем державної політики щодо національних спільнот України. Протягом років незалежності в цьому регіоні спостерігається низький рівень освітньої залученості ромів, що зумовлено поєднанням соціально-економічних, культурних і правових чинників. Незважаючи на реалізацію цільових програм (“Ромське населення”, 2002–2006; “Стратегія захисту та інтеграції ромів”, 2013–2020), показники відвідуваності шкіл, охоплення дошкільною освітою та здобуття середньої освіти залишаються стабільно низькими [4].

Аналіз досліджень і джерел. У 1990–2000-х рр. здійснено ряд дисертаційних досліджень (М. Зан, О. Беліков, Н. Зіневич, О. Кухарчук, О. Фізеші, Т. Молнар, О. Добош), які окреслюють етнокультурні процеси, освітні бар’єри та діяльність ромських громадських організацій.

М. Зан у праці “Етнічні процеси на Закарпатті (1989–2001)” фіксує низький рівень освіти ромів, де лише 1,4 % мали професійно-технічну освіту, а вищу – лише одна особа [2].

О. Беліков виявив тенденцію до освітньої сегрегації у 1990-х роках, коли створювалися окремі класи чи школи для ромських дітей, що часто призводило до маргіналізації замість інтеграції [3].

О. Фізеші у дослідженні “Початкові школи Закарпаття...” (2017) подає статистику: у 2005–2006 н. р. у 115 школах області навчалось понад 5 383

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>